

УДК 615.8:373.04-056.34

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Темерівська Т.Г., Ворнічеса Т.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

В останні роки спостерігається збільшення числа дітей, що мають прояви аутизму або розлади аутистичного спектру (РАС). У статті описані клінічні прояви, діагностичні ознаки РАС та особливості застосування іпотерапії, як одного з методів фізичної реабілітації. Простежені найбільш поширені ознаки аутизму у дітей. В роботі запропоновано проект з іпотерапії, як метод лікування дітей який орієнтований на використання реалізації методик реабілітації та вимагає серйозної розробки. Проблема розглядається в комплексі: фізіологія, психологія, педагогіка. Верховна їзда має великий позитивний вплив на психоемоційний стан особливих дітей, допомагає їм підвищити самооцінку, увагу і здатність концентруватися, впливає на волю сферу, дає можливість знайти нових друзів і активно проводити час на свіжому повітрі. Новизна дослідження полягає в комплексному вивченні технологій забезпечення соціально-психологічного благополуччя дітей і батьків, з використанням іпотерапії.

Ключові слова: розлади аутистичного спектру (РАС), аутизм, гіпертонус, іпотерапія, реабілітація.

Актуальність. Навчання дітей з аутичним спектром порушень фізичним вправам та їх психомоторний розвиток вивчено недостатньо. Науковці досліджували можливість навчання дітей з аутизмом загально розвивальним вправам, ходьбою, стрибкам, бігом та зауважують на необхідності розвитку загальної і дрібної моторики дітей з аутичним спектром порушень і можливості корекції легких форм аутизму засобами фізичного виховання [3].

За останні два десятиліття в світі відзначено збільшення випадків дитячого аутизму. У 2010 р. в США, за даними The Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM), поширеність розладів спектру аутизму (РСА) у дітей до 8 років становила 14,7 на 1000. У нашій країні з 2008 по 2013 роки, за даним МОЗ України, захворюваність РСА зросла в 3,8 рази (з 2,4 до 9,1 на 100 000 дитячого населення), в тому числі завдяки поліпшенню діагностики та активній роботі по виявленню дітей з проблемами психічного розвитку і адаптації. Під наглядом дитячих психіатрів в 2013 р перебувало 3851 дитина з РСА. Хоча аутизм діагностується в дитячому віці, проблеми, пов'язані із захворюванням, залишаються і у дорослих пацієнтів [1, 2].

Оскільки дитячий аутизм веде до аномального розвитку всіх областей психіки, тому нормальний розвиток дитини порушується і затримується. Це проявляється в тому, що спонтанна мимовільна рухова активність дитини розвинута краще, ніж довільна, коли їм доводиться діяти за інструкцією і свідомо контролювати свої рухи [7].

Мета дослідження – довести вплив занять з іпотерапії, для покращення психомоторного стану дітей дошкільного віку з аутистичним спектром та особливі можливості іпотерапії, як методу реабілітації, заснованого на взаємодії дитини з конем.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення літературних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній медико-психологічній літературі розлади аутистичного спектру розуміють як порушення, яке починає проявлятися в ранньому дитинстві й тримає, як правило, все життя. Люди, які мають РАС, дуже слабо реагують на інших

людей, погано засвоюють навички, які необхідні для спілкування, схильні до ригідної поведінки та стереотипних дій [6].

Ранній дитячий аутизм в 1943 р. був виділений в окрему клінічну форму Лео Каннером, який описав ці порушення у дітей і назвав їх «інфантильний аутизм» (early infantile autism) або ранній дитячий аутизм. Л. Каннер відмітив найбільш характерні риси цього захворювання, як крайню «аутистичну самотність», затримку мовного розвитку, відмінну механічну пам'ять, стереотипії. Він відносив цей розлад до шизофренії. У МКБ-Х дитячий аутизм віднесений до порушень психологічного розвитку таких як: дитячий аутизм, атипичний аутизм, синдром Ретта, дезінтегративний розлад розвитку, синдром Аспергера.

У 1979 р. Л. Винг і Ф. Гоулд ввели термін для цих порушень – розлади аутистичного спектру (РАС). Фундаментальні клініко-психопатологічні і медикопсихологічні дослідження по дитячому аутизму проведені В. М. Башиною, О. Богдашиною, К. С. Лебединською, О. С. Нікольською, Ф. Аппе, Л. Винг та іншими. В той же час, немає єдиного погляду на етіопатогенез дитячого аутизму: одні дослідники розглядають аутизм, як розлад психобіологічного розвитку, а інші, як поведінковий синдром, аномальне сприйняття світу і власного «я» [8].

Аутизм характеризується значним порушенням навичок спілкування, погіршенням соціального функціонування, дивним стереотипним і обмеженим за різноманітністю поведінкою, змінною емоційного реагування, а також різними за ступенем вираженості когнітивними розладами. Основні базисні симптоми при аутизмі – розлади комунікативних функцій і соціального функціонування – завжди присутні в клінічній картині. Ступінь прояву їх порушень у пацієнта може варіювати від повного відсторонення і відсутності реагування на зовнішні соціальні стимули до невиражених особливостей у вигляді деяких дидактичних в соціальній взаємодії [4, 5].

Вважається, що аутизм насправді має багато біологічних причин. Можливо, дія всіх біологічних факторів (генетичного фактору, ускладнень під час вагітності та пологів) у кінцевому результаті зливається в єдине русло – приводить до певних загальних порушень у роботі головного мозку.

В. М. Башина розглядає розвиток ранніх ознак дитячого аутизму в трьох фазах критичного періоду раннього онтогенезу: дисолюції; зупинки або завмирання; еволюційного стрибка та розподіляє їх по вікових категоріях. Автор підкреслює присутність в усіх досліджуваних немовлят спотворення харчового інстинкту, укорочені проміжки між годуваннями, а також рання (3-4 міс.) відмова від грудного годування. Усіх дітей відзначався дисбактеріоз, який зберігався до року, іноді до трьох років. Ранні ознаки порушень (моторики, перцепції, мовного розвитку, соціальної поведінки) на першому році життя.

Останніми роками дослідниками відзначається позитивний ефект в соціалізації дітей з аутизмом при ранньому втручанні до року.

Перше, що звертає на себе увагу в розвитку рухової сфери аутичної дитини, це досить часті порушення м'язового тону. Гіпертонус, у ряді випадків, спостерігається вже на 1,5-2 році життя, у більшості при затримці терміну ходьби. Гіпотонус частіше виявляється при запізненні термінів сидання або стояння. У цих випадках порушення рухових функцій помилково можуть розцінювати, як прояви дитячого церебрального паралічу [2; 6].

Дуже часто такі діти схильні до ходьби на пальчиках. Іноді така ходьба може виникати після сформованої нормальної ходьби [4; 6]. Нерідко можуть звернути увагу різні пози при ходьбі: з притиснутими руками до грудей, з підняти плечами і опущеною до грудей головою. Також у дітей із розладами аутистичного спектру може спостерігатися ритуальний характер неочікуваного бігу: навколо ліжка перед сном, навколо стола перед тим, як сідати їсти, навколо шафи перед прогулянкою [3; 7].

Якщо у здорової дитини в 9-12 місяців формування початкових дій виникає завдяки показу дорослого, то навчити таким чином дитину з аутистичним розладом практично неможливо. Моторна імітація їй ніби недоступна. Труднощі навчання пов'язані значною мірою із порушенням комунікації, зосередження страхами. Характерно, що більшості діти з аутистичним розладом можуть навчитись самостійно за випадкових обставин, але не шляхом навчання іншою людиною [4; 6].

Дитина з аутистичним розладом не виконує інструкцій, ігнорує їх, утікає від дорослого і робить все навпаки. Поведінка відрізняється крайньою стереотипністю. Схильність до стереотипів, як до однотипних аутостимуляторних дій, які дають змогу аутичній дитині подолати дефіцит відчуттів і вражень ззовні, обумовлені її самоізоляцією.

Ступінь порушення соціального функціонування і комунікації як основних базисних симптомів РАС зі збільшенням віку пацієнта при відсутності адекватного лікування, психотерапевтичній і психологічній корекції при прогресуванні підвищується, що відбивається на можливості отримання ними освіти, роботи, відносини в родині і суспільстві.

Діагноз «розлад аутистичного спектру» (РАС) відноситься до групи станів, пов'язаних з розвитком нервової системи та характеризуються порушеннями в трьох сферах: соціальній взаємодії, комунікації (використання вербального і невербального мови), а також обмеженими і повторю-

ваними моделями в поведінці, інтересах і діяльності. Як правило, симптоми цієї групи розладів проявляються у віці до трьох років, при цьому в більшості регіонів світу ці стани до недавнього часу не діагностували. Зростаюча з кожним роком визначення розладів цієї групи, емоційний вплив, який впливає ними на сім'ї і пов'язане з їх лікуванням і соціальною допомогою та тягар фінансових витрат роблять РАС важливим захворюванням з точки зору науки, охорони здоров'я і захисту прав людини.

Завдяки доступним на сьогодні методів лікування, можна домогтися більш високого рівня якості життя для таких пацієнтів, в порівнянні з попередніми роками, проте слід визнати, що у людей, які страждають цими розладами, неможливо добитися повного видужування. Більшість таких пацієнтів, особливо в країнах, що розвиваються (за рідкісним винятком), взагалі не отримують будь-якого лікування, не кажучи вже про спеціалізовану допомогу. Але навіть в таких випадках прояви аутизму у дітей, застосування різних методів фізичної реабілітації може надати позитивний ефект і сприяти часткового оздоровлення організму і боротьбі з цією недугою.

Іпотерапія в усьому світі вважається одним з кращих способів соціалізації дітей, які страждають розладами аутистичного спектру. Кінь стає сполучною ланкою між внутрішнім світом дитини аутиста і навколишньою дійсністю. При заняттях іпотерапією дитина аутист залишається всередині свого, безпечного і звичного світу, але в той же час змушений взаємодіяти з оточенням.

Коней більшість людей вважає одним з найбільш розумних тварин. Причина – у високій сприйнятливості коней і здатності цієї тварини конструктивно взаємодіяти з людиною. Тому спілкування з конем було обрано, як один із засобів реабілітації. Заняття іпотерапією вимагають концентрації уваги, що підвищує здатність дитини з аутистичним розладом адекватно реагувати на зовнішні подразники.

Природно, що управління конем під час занять іпотерапією вимагає інтенсивного обміну інформацією з навколишнім світом. Вершник повинен віддавати команди, аналізувати відповідні реакції на команди, коригувати свою поведінку в залежності від реакції коня. Одним словом – спілкування дитини аутиста з конем – повноцінний комунікативний ланцюжок зі зворотним зв'язком між дитиною аутистом і навколишнім світом, яка дозволяє цілісно сприйняти реальність.

Багато батьків дітей аутистів бояться практикувати іпотерапію, вважаючи, що травми, часті при заняттях верховою їздою, можуть привести до травмування психіки дитини.

Перш за все, варто зрозуміти, що хоча руху дитини аутиста при іпотерапії формально можна віднести до гімнастичних вправ верхи на коні, але, по суті, між спортивною верховою їздою і іпотерапією спільного не більше, ніж між їздою на триколісному велосипеді і велогонкою. Для іпотерапії відбирають найбільш спокійних тварин, які ні за яких обставин не встануть на диби і не «понесуться». Крім того, конем, по суті, керує не дитина, а досвідчений конюх, який тримає тварину за вуздечку. Фахівець здатний відчути і припинити найменшу непокору з боку тварини.

З точки зору травм заняття іпотерапією абсолютно безпечні. Крім того, при заняттях іпотерапією, поблизу від дитини аутиста завжди знаходиться фізичний терапевт, який допоможе впоратися з можливим переляком дитини. Втім, не варто забувати, що іпотерапія вважається одним з кращих способів реабілітації при дитячому аутизмі, заняття іпотерапією будуть корисні і цілком здоровим малюкам. Особливо корисні заняття іпотерапією в якості вправ для постави.

Висновок. У всьому світі ефективним лікуванням аутистичного розладу є верхова їзда. Терапевтичний ефект верхової їзди на коні, полягає в тому, що цей момент вершнику за одну хвилину передається понад ста різнопланових коливальних імпульсів) горизонтальні імпульси (з боку в бік), вертикальні імпульси (вниз і вгору, імпульси діагональні (по осях руху) і інші більш складні. Все це надає масажний вплив на все тіло і органи, а внаслідок більш високої температури тіла коня.

Можемо стверджувати, що заняття з іпотерапією, як особливий засіб фізичної реабілітації, позитивно впливає на організм дитини з розладами аутистичного спектру, про що свідчать покращення психомоторного стану у дітей.

В ході іпотерапії доведено такі особливості фізичної реабілітації дітей з розладами аутистичного спектру:

- корекція емоційно-вольової (афективної) сфери – навчання цілеспрямованої регуляції поведінки, викликані потребами того чи іншого рівня, і задоволення цих потреб у соціально прийнятній формі;
- навчання навичкам управління власним тілом, розпізнавання його потреб і встановлення контролю над ними;
- корекція і розвиток рухової (моторної) сфери;
- розширення уявлень про навколишній світ;
- розвиток психічних функцій (сприйняття, увага, пам'ять, мислення, мова).

Список літератури:

1. Розлади спектра аутизму у дорослих: сучасний стан проблеми / І. Я. Пінчук, В. Я. Пішель [та ін.] // *НейроNews*. – 2014. – № 2 (57). – С. 9-11.
2. Волжева Н. Б. Розлади спектра аутизму як нова проблема психіатричної допомоги дорослим / Н. Б. Волжева, К. А. Чайковська // *НейроNews*. – 2013. – № 5 (50). – С. 34-35.
3. Воробей О. Місце дитини-аутиста в сучасному Українському суспільстві / О. Воробей, Р. Бобир // *Етнічна історія народів Європи*. Вип. № 37, 2012. – С. 79-82
4. American Psychological Association (forthcoming in 2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.) (DSM-5). – Washington, DC: AP, 2013. – P. 947.
5. Марценковский И. А. Детская психиатрия: взгляд через призму DSM-5 / И. А. Марценковский, К. В. Дубовик // *НейроNews*. – 2014. – № 2 (57). – С. 20-34.
6. Марценковский И. А. Возможности профилактики, особенности диагностики и лечения расстройств из спектра аутизма / И. А. Марценковский // *Здоров'я України*. – 2012. – № 1 (20). – С. 66-67.
7. Кисельова Н. В. Особливості корекційно-педагогічної допомоги дітям з раннім дитячим аутизмом / Н. В. Кисельова // *Таврійський вісник освіти* № 4 (44), 2013. – 149-153.
8. Wing L., Gould J. Severe impairments of social and associated abnormalities in children: epidemiology and classification // *Journal of Autism and Development Disorders*. 1979, № 9 (1), p. 11-29.

Темеривская Т.Г., Ворничеса Т.В.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ОСОБЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА

Аннотация

В последние годы наблюдается увеличение числа детей, что имеют проявления аутизма или расстройства аутистичного спектра (РАС). В статье описаны клинические проявления, диагностические признаки расстройства аутистичного спектра (РАС) и особенности применения иппотерапии, как одного из методов физической реабилитации. Прослежены наиболее распространенные признаки аутизма у детей. В работе предложено проект по иппотерапии, как метод лечения детей. Какой ориентирован на использование реализации методик реабилитации и требует серьезной разработки. Проблема рассматривается в комплексе: физиология, психология, педагогика. Верховая езда имеет большой положительный эффект на психоэмоциональное состояние особенно детей, помогает им повысить самооценку, внимание и способность концентрироваться, влияет на волевую сферу, дает возможность найти новых друзей и активно проводить время на свежем воздухе. Новизна исследования заключается в комплексном изучении технологий обеспечения социально-психологического благополучия детей и родителей, с использованием иппотерапии.

Ключевые слова: расстройстве аутистичности спектра (РАС), аутизм, гипертонус, иппотерапия, реабилитация.

Temerivska T.G., Vornichesa T.V.
Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University

FEATURES OF PHYSICAL REHABILITATION OF AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN CHILDREN

Summary

In recent years, there has been an increase in the number of children with autism or autism spectrum disorders (ASD). The article describes clinical manifestations, diagnostic signs of ASD and the features of the use of hippotherapy, as one of the methods of physical rehabilitation. The project proposes a hypotherapia, as a method of treatment for children, which is focused on the use of implementation of rehabilitation techniques and requires serious development. The problem is considered in the complex: physiology, psychology, pedagogy. Horse riding has a great positive effect on the psycho-emotional state of special children, helps them to increase self-esteem, attention and ability to concentrate, affects the volitional sphere, makes it possible to find new friends and actively spend time in the fresh air. The novelty of the study is to study the technologies of social and psychological well-being of children and parents using ipotherapy.

Keywords: disorders of the autistic spectrum, autism, hypertonicity, hippotherapy, rehabilitation.